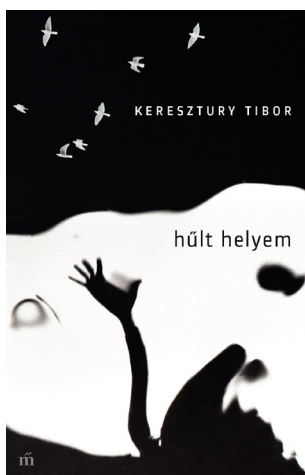

SZABÓ GÁBOR

Bevezetés haldoklásba: egy önéletrajz, mint olyan*

KERESZTURY TIBOR: HÚLT HELYEM

Tudod, hogy soha sincs vége
(Trabant)

Magvető Kiadó
Budapest, 2021
219 oldal, 4499 Ft

A 2015-ben megjelent, *Temetés az Ebihalban* című, rövidszövegeket tartalmazó kötete után Keresztury Tibor ezúttal egy önéletrajzi regénnyel jelentkezett.

A *Temetés az Ebihalban* írásaival a 2000-es *Reményfutam* óta eltelt tizenöt év kulturális, szociografikus, politikai, mentalitástörténeti prózadokumentumai váltak olvashatóvá a személyesség Keresztury nyelvét oly jellegzetessé tévő esztétikai szűrőin keresztül. Azt a kérdést, hogy hol is helyezkednek el ezek a szövegek a műfajok rendjében, aligha lehet egyértelműen megválaszolni, hiszen a hírlapírás és a széppróza, a tárca és az esszé, a fikcionalitás és a tényyszerűség, a személyesség és az absztrakció, a magán- és a közélet dimenzióinak izgalmas egymásba játszásától meglehetősen idegen a karótnyelv szigor. A tárca, a publicisztika, a rövidszöveg, a glossza, a karcolat vagy akár az irodalmi groteszk regisztereinek jelenlétét Keresztury írásaiban mások mellett Thomka Beáta is több írásában vizsgálta, nagyjából rögzíthetetlennek ítélve azt az oszcillációt, amelyek egyrészt az egyes szövegek közt, ugyanakkor az egyes írásokon belül is megmozgatják, átrendezik a kézenfekvőnek tűnő határokat. Az egyes történetek a műfaji és nyelvi kódok különböző regisztereit érintve teremtenek meg egy sajátos hibriditást, melyet szerzőjük egy régebbi kötetében meglehetősen pontossággal nevez „harmadik típusú beszéd”-nek.

Ezzel a definícióval jellemezhető a *Húlt helyem* megszólalásmódja és formaisága is, mindemellett az új mű bizonyos tartalmi vonatkozásai tekintetében is kapcsolódik az imént emlegetett kötetek rövidszöveg-gyűjteményeihez. Így például

* A tanulmány az NKFI Alapból megvalósuló OTKA K 132124 „Történetek az irodalom médiatörténetéből” kutatási projektum keretében készült.

a szerzői magántörténelem bizonyos helyszíneinek, eseményeinek és alakjainak ismételt megjelenését illetően: a Küküllő utca, Skriba Barna és felesége, Tóth bácsi, Csengős vagy Babu Bélának már a *Reményfutam* írásai óta állandó szereplői Keresztury szövegvilágának, a hozzájuk fűződő események némely mozzanata pedig esetenként szövegű formában emelkedik át az új regénybe, ahogyan például a *Zártkörű fogadás* c. 2003-as egotrip szövege is szintén beledolgozódik a *Röpül az idő* című fejezetbe. Ugyancsak ismerős lehet az elbeszélő maratonfutással kapcsolatos kálváriája is az *Ebihal*-kötet több írásából, a *Futásomat megfutottam* című talán épp ugyanannak a síófoki futásnak állít ott emléket, ami itt az új regényben is bemutatásra kerül (179). Az önidézetek, intratextuális utalások, belső tükröződések így egy organikusán építkező, autentikus szövegvilág kartográfiáját jelenítik meg a *Hűlt helyem* oldalain.

A hajdani egotripekkel szemben azonban, ahol a társadalmi-politikai mikroklima és a személyes életsors egymást feltételezően alakító atmoszférája állt a szövegek középpontjában, most a függőségek, betegségek, gyógyulási kísérletek sorára fűzött önéletrajzi események kerülnek fókuszba. A viszolyogtató politikai környezet Kereszturytól megszokott módon szellemes, abszurd iróniával jellemzett ábrázolása ezúttal talán két ízben tagolódik a szövegbe, érzésem szerint mindkét esetben funkciótlannal (167 és 213). Elképzelhető, sőt természetes persze, hogy a depresszió, alkohol, pszichiátria által szegélyezett szenvedéstörténet kataklizmái nem választhatók le a mérgező társadalmi közegről, ám ezek összefüggéseit a szövegvilág alig vagy egyáltalán nem bontja ki, nem teszi szervessé.

A nem-lineáris regényidőben kibontakozó élettörténet 2004-ben, az alkoholfüggőség kezelésére szolgáló beültetés leírásával kezdődik, és napjainkban, az MSA-betegség diagnosztizálásával zárul. E két dátum közé ékelődnek a testi – lelki szenvedések érzékletesen analitikus leírásai, beleértve a kisfiúként apjával tett látogatást a patológián, az első iskolai napot megelőző rémálmokat, a nyomorúság szociografikus és testközeli szemrevételezését gyerekként, a pszichiátriai és neurológiai kezeléseket és a történő semmi folyamatos megélésének fizikai kínjait. Az életképekké keretezett egzisztenciális tapasztalatok időbeli sorát a pusztulás folyamatos megélésének metafizikai és nagyon is fizikai bizonyossága fűzi össze egy szerkezeti és tartalmi értelemben is egyaránt széteséssel fenyegető pseudo-történétté. Széteső, hiszen a mű egyrészt mintha Keresztury mesterműfajának, az egotripeknek ügyes egymáshoz illesztgetéséből duzzadna regényterjedelművé, és ez a mozaikosság a szerkezet, a szövegfelszín esetlegességét, bomlékonyságát eredményezi, miközben az elbeszélő maga is önön szétesésének, aláhullásának stációit rögzíti e képlékeny regénytérben. A szöveg középponti, terjedelmében is leghosszabb fejezete a már emlegetett *Röpül az idő*, ami ugyan több motívumon keresztül szárazodik a műegészbe, ennek ellenére teljes joggal tekinthető és olvasható önálló elbeszélésként is. Mégpedig remek elbeszélésként: Keresztury nyelvi kompetenciái itt olyan poétikai formát találnak, amely igen erős szöveggé teszik az Elizabeth Wurtzel *Prozac-országát* olvasó, s közben saját depressziójával, cselekvésképtelenségével és hallásvízioival küszködő elbeszélő történetét. A (metafizikai és az eseményszerűség értelmében is elgondolt) „semmi” megírásának ilyen lebilincselő leírását talán Hazai Attila szövegeiben olvashattunk utoljára. Miközben az elbeszélő – a Hazai által szintén alkalmazott, de alapvetően és teljes gazdagságában Sterne *Tristram Shandy*-jában kidolgozott módszerrel – folyamatosan reflektál saját írásának unalmára, emiatt időnként elnézést kér olvasójától, máskor figyelmeztetőleg előrebocsájtja szenvedéstörténetének kedvezőtlen végkifejletét, udvariasan megígéri, hogy tőle telhetően sietteti a befejezést, sőt a szöveg íródásának, máskor olvasódá-

sának pillanatnyi eseményét a történet részévé téve annak megalkotottságára is felhívja a figyelmet. (A folytonos önmegfigyelés, az elbeszélő örökösen reflektált pozicionál(ó)dása egyébként a regény egészébe önálló történetszálként szövődik, részévé válva annak a magánmitológiának, ami a beszélő-megfigyelő élettörténete köré épül.)

A fikcionalitás hangsúlyozása mellett az elbeszélő máshol viszont a leírt események valóságossága mellett tesz hitet („igazat beszélek, nyugodt szívvel elhihetik” [136]), és ez, már mint a fikcionalitás és a ténytudás elválaszthatatlan összefonódása pontosan jellemzi a kötet egészének – mint minden önéletrajzi regénynek – megszólalásmódját.

Pontosabban, a hitelesség és a képzelet ironikus vetélkedése segítségével a szöveg *tematizálja* és közszemlére bocsátja saját műfajiségének nyelvi lehetőségfeltételeit.

A fejezet néhány részlete, ahogy említettem, a regény egyéb idő- és történetszálaival összeszövődve egyszerre látszik erősíteni az önéletrajzi történet időbeliségét, és egyszerre mind a dolgok örökös változatlanóságát. Csak egy példát említve. Az elbeszélő emlékezetében egy kiadós szellentés kapcsán felrémlik egy gyerekkori emléke Keszi bácsi (a *Keszi bácsi haldoklása* című fejezetben megörökített) végtelenített haláltusájáról (130), amin keresztül a szöveg egyik hajdani karakterével azonosulva a személyes lét esetleges felcserélhetőségét állítja szembe a pusztulás és romlás időtlen örökkévalóságával. Egy iszonyatos berúgás során pedig – a *Barátok közt* című fejezetben – a nagyapjával összemontírozódó elbeszélő ismét az autonóm személyiség illúzióját oldja fel az időtlen elveszettség állandósult mintázatában (200).

Így az „én” rögzítése helyett, klasszikus önéletrajzi regényektől eltérően – ám például Garaczi lemúr-történeteikhez hasonlóan – annak feleslegessége bomlik elő a szövegből, az „ott-hagytam önmagam” (71) és a „megtalálom önmagam” (79) közti bizonytalan térbe helyezve, és a „bizonyos csak a halál” Danilo Kiš-i igazsága felé lavírozva az én történetét. Az elbeszélő perspektívák változtatása is ezt a beazonosíthatatlanságot erősítheti, ám a kötet nyelvi megalkotottsága nagyon is beazonosíthatóan hordozza Keresztury szövegeinek formajegyeit: a *Hűlt helyem* nyelvi anyagát is az abszurdba forduló humor, az önirónia, az understatement és a hipertrófia retorikai elegyítése, az önreflexivitás és az ironikus önlefozódás alakzatainak keverése hozza létre. A *Sötét-kapu felé* és a *Keszi bácsi haldoklása* fejezeteinek pszeudo-szociográfiáiban pedig mintha Tar Sándor és Rejtő Jenő világa egyesülne, sőt, talán nem túl blaszfém képzettársítással a pszichiátriai ápoltakat bemutató fejezet olvastán az *Egy bolond százat csinál* című Rejtő-kötet is eszembe jutott. És persze itt is fellelhető a Keresztury-prózában megszokott zenei, irodalmi utalásháló. (Petritől ezúttal a *Lesz ez még rosszabb* és a *Napsütötte sáv...* prózai hommage-át vettem észre [175 és 79]).

Ez a jellegzetes, izgalmas mintázatú de mégiscsak egy-hangú elbeszélőnyelv remekül működött az egotripek rövidszövegeiben, egy regény terjedelmű írásban azonban némiképp veszít erejéből, és bizony néha egyhangúnak tűnik. Ahogyan egyes csattanókra, poentírozásra kihegyezett szövegmegoldások is inkább a rövidprózák tárca és/vagy publicisztikai groteszkjei esetében voltak igazán működőképeseek, mintsem a regényműfaj keretei közt.

Keresztury rövidszöveg-köteteinek egymásutánja már megképzett valami történetszerűséget, folytonosságot elbeszélőjük biográfiájának tekintetében. Tanúi lehettünk a gyerekkor emlékeinek, saját gyerekei cseperedésének, a költözéseknek, az *Ebihal*-kötetben az alkohol-függőség futásfüggőségre cserélődésének, és persze sok minden egyébnek is, amiből mozaikosan, könnyed vonásokkal kirajzolódott egy életút. A *Hűlt helyem* mindennek regényformába tömörített és szerkesztett, ismerős ám mégis élvezetes változata.